

(ili ne-osoba). Taj se zaključak pokazuje točnim ako u naprijed navedenim rečenicama zamijenimo *svoj* zamjenicama koje izriču pripadnost negovornoj osobi:

Stalo *joj* je do *svoga* djeteta./Stalo *joj* je do *njezina* djeteta.

Djeci se više ne igra sa *svojim* igračkama./
Djeci se više ne igra s *njihovim* igračkama.

Prema tomu, odgovor na čitateljevo pitanje: „Ne bi li rečenica Mt 6,34 trebala glasiti:

Dosta je svakom danu zla svoga“ glasi: da! Treba upotrijebiti zamjenicu *svoj* ako želimo izreći pripadnost vršitelju negovorniku (ne-osobi).

Sanda Ham

sham@ffos.hr

<https://doi.org/10.22210/jezik.2025.72.17>

OSVRTI

JEZIČNA SRODNOST I KITERIJ RAZUMLJIVOSTI U PREVOĐENJU

rodnim se jezici smatraju samo oni jezici koji proistječu iz jednoga prajezika. Srodnost jezika ne znači njihovu potpunu sličnost. Hrvatski i srpski, kao i drugi slavenski jezici razvili su se iz praslavenskoga. U svakom od srodnih jezika postoji određen stupanj podudaranja i u svezi s tim pitamo: treba li ih prevoditi? Vrijedi čitatelja podsjetiti da je koncem ožujka 2017. godine u Sarajevu objavljena Deklaracija o zajedničkom jeziku u kojoj se tvrdilo da se u Hrvatskoj, BiH, Srbiji i Crnoj Gori govori isti jezik, a jedan je od glavnih kriterija toga zajedništva – uzajamna razumljivost tih naroda.

Stalno se tvrdi da je glavni kriterij zajedničkoga jezika – uzajamna razumljivost Bošnjaka, Crnogoraca, Hrvata i Srba. Treba reći da je taj kriterij često nepouzdan. Razumljivost i nerazumljivost – to nisu apsolutni nego relativni pojmovi. Uvijek postoji ili mora postojati neki stupanj razumljivosti. U kojoj se točki ljestvice između potpunoga razumijevanja ili potpunoga nerazumijevanja moraju nalaziti dvije inačice da bi bile

priznate jezicima? Postoje, primjerice, jezici u kojima su dijalekatne područne razlike toliko znatne da stanovnici različitih zemalja ne mogu razumjeti jedan drugoga bez pomoći koinea (zajednički, obično govorni jezik) ili standardnoga jezika. Takav stupanj razlika postoji, primjerice, između donjonjemačkoga i bavarskoga dijalekta njemačkoga jezika ili sjevernoga i južnoga dijalekta kineskoga jezika. Njemačkim, primjerice, nešvicarskim govornicima švicarska inačica njemačkoga standardnoga jezika ponekad je teško razumljiva. Poznato je da čakavci u Komiži slabo razumiju ili ne razumiju kajkavce iz Čabra ili iz Zagorja. Ni štokavci ne razumiju ili slabo razumiju one iz Komiže ili iz Čabra. Kao poseban primjer u Hrvatskoj možemo navesti i bednjanski govor ili humski govor u Hrvatskom zagorju, koji su često ili katkad teško razumljivi govornicima kojih drugih narječja. U svagdanjoj su svijesti dvojake razlike između jezika, narječja, dijalekta i govora. S jedne strane, oni se razlikuju opsegom: jezik je veći negoli narječje, a narječje je veće negoli dijalekt, što nije uvijek obvezno. Standardni jezik (npr. engleski) može biti opsegom manji negoli njegove inačice i mnoštvo dijalekata. S druge pak strane, u svagdanjoj porabi, standardni jezik pre-

stižniji je negoli narječje, dijalekt ili govor. Polazeći od toga, primjerice engleski standardni jezik postat će jezik, a ostale inačice – narječja ili dijalekti.

Postoji i druga jezična slika: kad ljudi govore različitim jezicima i bez prevoditelja razumiju jedni druge. Primjerice, bez prevoditelja se sporazumijevaju pojedini turkijski narodi; Norvežani, Danci i Šveđani; Česi i Slovaci; Bugari i Makedonci; Hrvati i Srbi i dr.; naravno da postoji među njima određen stupanj razumijevanja. Jasno je da postotak na razini razumijevanja prilično visok kada je riječ o slavenskim jezicima jedne zapadnojužnoslavenske podskupine u slavenskoj grani indoeuropske jezične porodice, ali takvih ili sličnih primjera ima i među neslavenskim jezicima pa im zbog međusobne razumljivosti nitko ne osporava poseban status odvojenih jezika i pravo na prevođenje s jednoga jezika na drugi. Uopće, narod narodu ne propisuje ime jezika i obično poštuje ili mora poštovati službeni i javnu porabu službenoga jezika. Svaki standardni jezik ima svoj okvir, određena pravila i norme.

Već odavno postoji razilaženja oko pitanja treba li prevoditi jedan od srodnih ili sličnih jezika na vlastit standardni jezik ili to nema smisla jer je u većini slučajeva sve jasno i prijevod nije potreban. Ponajprije treba odrediti jesu li hrvatski i srpski dva posebna jezika ili su jedan jezik koji ima svoje inačice? U Republici Hrvatskoj u službenoj je porabi hrvatski standardni jezik i latinično pismo. Hrvatski jezik jedan je od službenih jezika EU, Bosne i Hercegovine, služe se njime hrvatske manjine u Austriji, Crnoj Gori, Italiji, Mađarskoj, Slovačkoj, Sloveniji, Srbiji te u drugim državama u kojima žive i rade Hrvati. Sličan službeni status ima i srpski jezik u Republici Srbiji i nitko to ne osporava. Ako polazimo od toga da je riječ o dvama srodnim, „međusobno razumljivim“ jezicima, treba li ih prevoditi s jednoga na

drugi u različitim publikacijama, poglavito u službenim?

Istraživačica kriterija razumljivosti hrvatskoga i srpskoga jezika Branka Barić piše: „Kriterij razumljivosti na prvi je pogled jasan, ali je zapravo neodređen, nedorečen te nedovoljno precizan kriterij i nikako ne može biti jedini pogotovo ako se uzme da postoji mnogo primjera koji pokazuju da se govornici jednoga jezika ne razumiju (npr. kajkavac i čakavac), a da se govornici dvaju jezika razumiju (npr. Bugarin i Makedonac).“ I dalje autorica članka piše: „Kriva je pretpostavka da oni (hrvatska mladež – A.B.) poznaju srpski jezik u jednakoj ili barem sličnoj mjeri kao i starije generacije. Međutim, oni nisu trebali učiti drugo pismo, ćirilicu, nisu trebali učiti hrvatski i srpski jezik pa je jasno da je prisutna razlika u njihovu znanju jezika i jezika starijih generacija. Možda i nije čudno da današnji naraštaji ne znaju srpske riječi kad su okolnosti takve da se od njih to i ne očekuje“ (Kroatologija, 2011., br. 2., str. 5., 18.).

Drugim riječima, kriterij razumljivosti nije najbolji dokaz pri ustanovljivanju onoga što jezik jest i onoga što jezik nije. Ispada da prema Zakonu o hrvatskom jeziku (čl. 15.) hrvatski toponimi i imena različitih objekata moraju biti na hrvatskom jeziku, a strani tekstovi ili odlomci u različitim publikacijama koji su sufinancirani sredstvima državnoga proračuna mogu postojati i bez prijevoda. Čak su se u drugoj Jugoslaviji tadašnji Ustav, pojedini zakonski akti, uključujući vijesti iz TANJUGA ili natpisi na trgovačkim proizvodima (npr. na Vegeti) prevodili ili „prilagođivali“ hrvatskomu jeziku. Ako je riječ o razumijevanju, tada i engleski danas mnogi razumiju pa ga ne treba prevoditi. Primjerice, na službenim mrežnim stranicama središnje znanstvene ustanove za proučavanje i njegovanje hrvatskoga jezika možemo pročitati obavijest gdje je tekst sastavljen djelomice

na hrvatskom i većinom na engleskom jeziku (v. <http://ihjj.hr/clanak/predavanje-prof-dr-andree-sims/7713/>). Prema osobnomu sudu, službene publikacije na stranim jezicima bez obzira na njihovu razumljivost ili nerazumljivost, koje se financiraju sredstvima državnoga proračuna Republike Hrvatske, moraju biti prevedene na hrvatski jezik ili uz izvornik na stranom jeziku mora biti i prijevod na hrvatski.

I na svršetku, uzajamna jezična razumljivost određuje ili opisuje odnose među ljudima, a ne odnose među jezicima, dijalektima ili kako netko tvrdi – inačicama. Stupanj uzajamne razumljivosti ovisi o želji govorni-

ka razumjeti jedan drugoga, tj. o motivaciji, a ne o stvarnoj srodnosti ili bliskosti jezika. Motivacija, sa svoje strane, ovisi o mnoštvu različitih subjektivnih čimbenika. Granice između jezika, narječja, dijalekata i govora u znatnoj su mjeri uvjetne i tiču se više društvenopolitičkoga ili sociolingvističkoga, a ne jezikoslovnoga stajališta. Poštujući norme i pravila vlastitoga jezika, poštujemo i raznolikost drugih.

Artur Bagdasarov

a_bagdasarov@mail.ru

<https://doi.org/10.22210/jezik.2025.72.18>

NETOČNOSTI O KAŠIĆEVU RITUALU RIMSKOM

Pogovoru pretiska Kašićeva Rituala rimskoga (Zagreb, 1993.) njegov priređivač Vladimir Horvat napisao je: „*Ritual Rimski* tiskan je u formatu male četvrtine (22 x 16 cm); ima ukupno 566 stranica... Poslije je doživio još šest izdanja, i zanimljivo je odmah uočiti njegovu vremensku i prostornu proširenost prema godini i mjestima tiskanja: 1824. Senj, 1827. Mleci, 1859. i 1878. Zagreb, 1887. Sarajevo i 1893. Rim. Kad se 1924. počeo pripremati novi *Rimski obrednik*, razvile su se u Katoličkom listu rasprave..., ali je iz njih bilo jasno da je i novi prijevod 1929. izrađen na temelju Kašićeva!“ (Pogovor, str. 15. –16.).

Pozorniji čitatelj trebao bi zamijetiti nemalu neobičnost – naime, to da bi drugo izdanje izišlo tek nakon 184 godine (1640. – 1824.), a da bi se potom u razmaku od svega 69 godina (1824. – 1893.) zaredalo šest izdanja. No kako je to napisao dobar poznavalac Kašićeva djela, u istinitost nisu posumnjali ni neki vrsni jezikoslovci, a jed-

na vrlo ugledna publikacija išla je još dalje: „...prvi potpuni prijevod obrednika na hrv. jezik *Ritual rimski* (*Rituale romanum*, 1640., pretisak 1993), koji je u sedam izd. bio u uporabi u štokavskim i čak. krajevima sve do 1929.“ Nije dobro da se o tako važnoj hrvatskoj knjizi šire netočnosti pa sam prije mnogo godina poželio obraditi sve hrvatske prijevode latinskog *Rituale Romanum*, no to nije došlo na red, a sada bi došlo još teže. Pa zato samo ukratko.

Kašićev *Ritual rimski* objavljen je u samo jednom izdanju (1640. i pretisak 1993.). Ne bi bilo nimalo teško dokazati da gore spomenuta izdanja koja su pripisana Kašiću nisu njegova – Kašićevo se ime ni u jednom od njih ne spominje, a jezik je jako različit od Kašićeva, što se već i na prvi pogled može vidjeti. Od spomenutih izdanja samo su dva za cjelokupno hrvatsko jezično područje, druga su krajevna (a takvih je bilo još). Za cjelokupno je hrvatsko jezično područje izdanje tiskano u Mlecima 1827. i izdanje tiskano u Rimu 1893. pa ću se zadržati samo na njima. Počet ću od toga potonjega jer o njemu ima mnogo više informacija. O njegovu nastan-